

Hudební nauka VII

Partitura - souhrnný notový zápis skladby zachycující party jednotlivých nástrojů. Bývá buď velká - určena dirigentovi pro práci s orchestrem, nebo malá (kapesní) - určena pro studijní účely k poznávání skladeb. U komorních skladeb s klavírem je partiturou part klavíru - v něm jsou zaznamenány i ostatní sólové hlasy.

Členění partitury - má ustálenou podobu, v horní části se nachází zápis partů dřevěných dechových nástrojů, pod nimi party žesťových dechových nástrojů, poté nástroje bicí, další nezvyklé nástroje, případně part sboru, sólové nástroje a nakonec party smyčcových nástrojů.

Zvláštní označení v partituře - **1.** v partu nástrojů, které jsou psány po dvou (např. lesní rohy) lze nalézt nad jedinou melodickou linkou označení **a 2** (= čti a due), znamená, že tuto melodii hrají v danou chvíli oba nástroje **unisono** (tedy v jednozvuku), **2. tutti** (= všichni) - označuje část skladby, kde jsou nástroje součástí doprovodné skupiny, ta se pak střídá se sólovými vstupy jednoho nebo více nástrojů, jejichž nástup je v partituře i partech označen **solo** (příp. **solí**, je-li jich více). V partu skupiny smyčcových nástrojů znamená označení solo část, kterou hraje pouze koncertní mistr skupiny **3.** v některých případech jsou i v partech jednotlivých smyčcových nástrojů zaznamenány dvě nebo více melodických linek, v takovém případě se skupina dělí na menší skupinky, které pak hrají jednotlivé melodie. Takové rozdělení souzvuků do jednotlivých hlasů je označováno termínem **divisi** (děleně), odlišuje tak úseky ve skladbě, kde se o vícezvuk dělí několik hráčů, od úseků, kde jsou také zaznamenány souzvuky, ale jsou hrány každým nástrojem tak, jak jsou zapsány (tedy jako vícezvuky), **4.** je-li nutno u jednotlivých nástrojů měnit ladění během skladby (ať už přeladěním jako u tympánů transpozicí na stejném nástroji nebo výměnou za nástroj jiného ladění jako např. u klarinetů), je změna naznačena v partu i partituře označením **muta in** (např. *muta in B* - přelad' do B).

Úkol: prostudujte různé podoby partitur a vytvořte si seznam zkratk používaných pro jednotlivé nástroje.

Hudební formy II

Motiv - úryvek melodie, skupinka tónů, která tvoří poměrně uzavřený celek. Jeho hlavní složkou je obvykle melodie (tj. melodická linka a rytmus), jen vzácně tvoří motiv pouze rytmický útvar. Jde o drobný, ale vyhraněný hudební nápad, který se ve skladbě stává základní myšlenkovou jednotkou.

Téma - výrazná melodie, často ve skladbě významně uplatňovaná, je rozsáhlejší než v případě motivu a nepoměrně uzavřenější (harmonicky, melodicky, rytmicky, dynamicky ap.), téma může být jednolitě nebo je lze rozdělit na více motivů, může zaujímat prostor některého formového schématu - věty, periody, dvojperiody ap.

Introdukce - hudební úsek v úvodu skladby či její části (tehdy mluvíme o tzv. dílčí introdukci), někdy v odlišném tempu (např. u rychlých vět pomalá). Má za cíl upozornit na začátek skladby (nástup prvního tématu) nebo uvést do emocionálního ovzduší skladby (může již zpracovávat některý z motivů pozdějšího prvního tématu).

Mezivěta - hudební úsek, který spojuje témata, motivy, případně různé úseky, v nichž se s hudebním materiálem pracuje. Získává tak podobu delší spojovací části, vsuvky (neboli epizody) či krátké spojky. Mezivěta často převádí stávající hudební proud do nové tóniny - takovou mezivětu nazýváme *modulující* nebo *modulační*.

Koda (Coda) - dohra, hudební úsek v závěru skladby (vnější koda) nebo její ucelené části (dílčí, vnitřní koda), jenž má za cíl přesvědčivě skladbu uzavřít. Podle hudebního materiálu, který využívají, rozlišujeme kody *tematické* a *motivicky samostatné*, podle rozměru *malé* a *velké*.

Doprovodné figury - hudební úseky sloužící jako doprovod jiné hudby, zvláštním případem je takzvaná **ostinátní figura** - rytmický nebo melodicko-rytmický model, který se v doprovodu opakuje.

Pasáž - rychlý sled tónů, který nejčastěji plní funkci ozdobnou, spojovací nebo virtuozní.

Práce s tématem (motivem) - označována též jako tematická, motivická práce - zahrnuje ustálené postupy, kterými bývalo téma (motiv) obměňováno, v každé historické epoše se zacházení se

základními formotvornými prvky částečně nebo úplně mění, v zásadě však existuje několik postupů, které platí v hudbě dodnes.

1. **Opakování** s drobnými změnami - jde o změny dynamiky, polohy, částečně i rytmu a melodie. Častá je transpozice v rámci tóniny - dochází ke změnám jakosti intervalů (takovým případem je i **sekvence** - několikeré mechanické přenesení části melodie o určitý stupeň výše nebo níže).

2. **Variace** - obohacení nebo zjednodušení melodie tak, aby se projevila výraznější změna oproti jejímu původnímu uvedení, při obohacování bývají použity ozdobné tóny (tóny průchodné, průtažné, střídavé, melodické ozdoby ap.).

3. **Inverze** - převrat tématu, jde o zrcadlové převedení melodie opačným směrem. Intervalové postupy většinou dodržují doškálnost k dané tónině, jde tedy často o poněkud pozměněný převrat. Jsou-li dodrženy jak intervalové vzdálenosti, tak i jakost těchto intervalů, mluvíme o doslovné inverzi.

4. **Augmentace** - zdvojnásobení všech časových hodnot tématu, obvykle na dvojnásobek, opakem je **diminuce** - zmenšení časových hodnot tónů tématu, obvykle na polovinu.

5. **Rozšíření** tématu - téma se prodlužuje připojením několika tónů buď na jeho začátku (předpojení), nebo na konci (připojení), nebo uprostřed tématu (vsuvka).

6. **Zkrácení** tématu - téma se krátí vypuštěním několika tónů na jeho konci nebo z jeho prostředka, celková délka tématu se zmenšuje.

7. **Dělení** tématu - z tématu se vyjme menší úryvek a s ním se pracuje jako se samostatným motivem, který se často dělí ještě dále. Velmi často se dělení tématu a motivu užívá v gradacích.

Tektonika - nauka o stavbě skladeb, o spojování drobných částí ve větší celky podle určitých zákonů. Sleduje uplatňování kontrastů ve skladbě, vzájemné poměry délek jednotlivých částí skladby, výstavbu gradací, rozvržení tónin a průběh modulací aj. Rozbor skladeb postupuje od popisu skladeb ke zdůvodňování všech užitých prvků a prostředků až k výkladu obsahu skladeb.

Funkční typy hudby - rozlišujeme hlavní typy hudby - typ expoziční a evoluční, a vedlejší typy - úvodový neboli introdukční (introdukce), spojovací (mezivěty) a závěrový (kody). **Expoziční typ hudby** - jde o prosté uvádění hudebních myšlenek a jejich opakování beze změn. Převládá v hudbě zábavné, populární a užité, je založena na uvádění melodií vcelku, po jedné uzavřené melodii následuje další. **Evoluční typ hudby** - založen na proměnách hudebních myšlenek, na jejich vývoji (evoluci). Jádrem je zde práce s tématem. Evoluční typ hudby je příznačný pro umělecky závažnou hudbu, časté jsou rozsáhlé hudební plochy postavené pouze na zpracovávání dříve uvedených témat, nová témata se neobjevují. „Jedna z hlavních příčin nepochopení umělecky závažné hudby spočívá v příliš jednostranném návyku na vnímání hudby expozičního typu.“ (ZENKL)

Dějiny hudby - samostudium - Zenkl: ABC hudební nauky, Editio Supraphon, Praha 1991, str. 161-187, zvláštní zřetel věnujte prosím straně 184 a 185 - skladebným principům hudby 20. století.